

Apokalipszis és mindig újrakezdés Jókai Anna: Godot megjött Széphalom Könyvműhely Bp., 2007.

Neveztek már spirituális realistának, a modern lelkiismereti irodalom spiritus rectorának, a Hamvas Béla, Várkonyi Nándor, Kodolányi János nevével fémjelzett tradicionalista triász méltó szellemi örökösének.

Az idén, novemberben hetvenötödik születésnapját ünneplő Jókai Anna szervesen kapcsolódik a lét metafizikai értelmét kutató tradicionalista, szellemtörténeti, eszmetörténeti irodalomhoz. Folytatja az elbeszélő magyar próza hagyományait, de nem hűtlen Krúdy álomlátást, lebegést, valóságot elegyítő, költői írásainak tónusához sem. Stílusa mégis egyedi, pengeéles. Telitalálásokban gazdag. Valójában senkihez sem hasonlít.

Jókai Anna tematikai szempontból enciklopedikus igénnyel dolgozta föl a huszadik-huszonegyedik század értelmiségi létezésének minden szegmensét, s az átlagemberélet pokoli bugyraitól is teljes képet nyújt. Eddigi életművéről egészében is elmondhatjuk: vádirat az átmeneti kor falára, amely legkevésbé sem becsüli sem a művészeit, sem a kreatív értelmiség élvonalát, még kevésbé a tehetséges, tisztességes, a kötelességét becsületesen teljesítő átlagértelmiséget. S azzal is szembenéz, hogy a rendszerváltás egyik, legnagyobb csalódása éppen abban ragadható meg, hogy ebben a tekintetben semmi sem változik.

Mi több, *Godot megjött* című új művéből azt is megtudhatjuk, hogy a legújabb kor embere sajnos, még a lezárt huszadik század gondolkodóihoz képest is kevésbé fogékony Isten, a lélek, a szellem dolgaira. A cím alúziója is arra utal: az emberek már azt sem képesek felfogni, ha valóban jó hírt kapnak. Samuel Beckett annak idején a *Godot-ra várva* címet adta legismertebb munkájának. Benne lumpenizálódott, félig-meddig elhülyült, szárnalmas csavargóforma exértelmiségiéknél várnak valakire, akit igazán néven is alig mernek nevezni. Várnak Istenre, vagy az Ige üzenetének megvalósítójára, vagy egyszerűen csak valakire, aki kiragadja őket a vegetáció szintjére süllyedt létezés mocsarából.

Ma már úgy érezzük, hogy Samuel Beckett emblematisz abszurd remekművének megjelenése után – az 1952 óta eltelt ötvenöt esztendő óta soha nem volt ennyire aktuális a dráma és az életmű abszurd központi látomása. Mi több, csak le kell vonulnunk bármelyik budapesti aluljáróba, s hús-vér valóságként találkozunk Vladimir és Estragon, Pozzo és Lucky, az első Beckett-regény, a *Murphy* alakjaival. A valóság és a képzelet határán egyensúlyozó beckett-i vízió napjaink szerves részévé vált, élesen cáfolva

a korabeli, hazai marxista kritikusok kétségbeesett cáfolatait, amelyek irracionizmusról beszéltek Beckett életműve kapcsán. Mennyi idő eltelt immár azóta, hogy a nagy abszurdok, Ionesco, Adamov, Genet, a lengyel Witkiewicz, Rózevicz, Mrozek, a cseh Smocek, az ír származású Samuel Beckett, a magyar származású Harold Pinter, az amerikai félabzurdok, O'Neill, Tennessee Williams, Miller, Albee, a magyar Pilinszky, Örkény, Gyurkovics groteszk vagy abszurd tragikomédiáinak pusztá cselekményét, életanyagát látomásnak, a köznapi valóságtól elrugaszkodott költői stilizálásnak véltük. Annak idején még a leg-vájtfulóbb nyugati kritikusok s az újdonságra éhes közönség egy része is túlzónak, képtelenségnek tartotta a groteszk, az abszurd alapműveit és enyhén szólva fantasztának az abszurd színház követőit. Beckett 1969-es Nobel-díja is inkább a látásmód érvényességét hitelesítette, semhogy a művek valóság tartalmát igazolta volna. Beckett legismertebb, leggyakrabban színre vitt darabjai, *A játszma vége* (1957), *Az utolsó tekerés* (1958) *Ó, azok a szép napok* (1961) a *Godot...*-hoz képest is tovább fokozták a világ lumpenizálódásának, szellemi elsőkélyesedésének metaforikus állatiasodását, növényi szintre süllyedt kommunikációját.

Jókai Anna *Godot megjött* című új regényében a látomás metafizikai szinten is érvényes üzeneteket közvetít, ám a világunkról szóló abszurd képek részleteihez már hozzászokott mindenki, aki nyitott szemmel jár fővárosunkban vagy a lezüllött, tönkrement hazai szocialista iparvárosok bármelyikében. A világ az abszurd víziókhoz lényegült. Jókai Anna életműve, a 4447-től és a *Tartozik és követeltől*, a drámaaváltozatoktól, (*Fejünk felől a tetőt, Tartozik és követel*) a *Vörös és vörösön*, az *Iffjú halász és a hálón át a zseniális*, penegéles és kifinomult esszéig (*Mi ez az álom*, 1990. *A töve és a gallya*, 1991. *Perc-emberkének dárídója*, 1996.) az emberi élet Istenhez kiáltó, napfényglóriás zenitéjéről és a pokolba vonzó, mocsár- és ürülékiszagú, abszurd drámákhoz lényegülő nadírajairól is teljes képet nyújt. Az eddigi életművet a maga teljességében, gigászi vállalkozás megvalósításaként újraközölte a Széphalom Könyvműhely. Eközben Jókai Anna az enciklopedikus teljességhez képest új korszakot kezdett el az *Ima Magyarországért* (2003) című költeménnyel. E vers felfogható az addigi Jókai Anna életmű zárókövének, de az új korszak nyitányának is. Az archaizáló, régi magyar irodalmi verselői stílust és a pusztulás további terjedését, Magyarország és a világ elfekélyesedésének krónikáját folytatta a *Virágvasánap alkonyán – Krónikásának 1956–2006* című remek költeményében is. Ezt a tavaly megjelent művet végigolvasva az éles tekintetű olvasó már sejtette, hogy az írónt konkrétan is megéri, ihletbe lendíti a hétköznapijainkba immár végérvényesen beköltözött abszurdítás és a köznapi szenny is. Az enyészet és az erózió taszító „illata”.

A *Godot megjött* című regény műfaji szempontból is sokrétű. Avantgárd és neoavantgárd gesztusok, bibliai, magyar és világirodalmi allúziók, drámai és lírai elemek, színmű forma párbeszéd és versbetétek teszik összetette a prózaepikai alkotás szerkezetét. Ám alapvetően regényről van szó, amit azért is kell kimondanunk, mert az íróval készült előzetes interjúk nyomán sokan úgy vélték: Jókai Anna abszurd drámát írt, a Nobel-díjas Samuel Beckett *Godot-ra várva* című drámájának huszonegyedik századra hangolt parafrázisát. Valójában az alapvetően rendhagyó szerkezetű regény legalább annyira hajaz Madách Imre remekművére, *Az ember tragédiájára*, a filozófiai szintézis igényét tekintve Dante Alighieri *Isteni színjátékára*, Ariosto Orlando (Őrjöngő Lóránd), Goethe *Faust*, Hölderlin *Hyperion* című alkotásainak összegző törekvéseire. Minden remekíró életében eljön, úgy tűnik, a pillanat, amikor a kor szintjére helyezkedve, ugyanakkor azon bizonyos mértékig túl is mutatva próbálja ábrázolni a valóság egyszerre égi és pokoli mását.

A *Godot megjött* az emberi tudatban játszódik, a környezetleírás emlékeztet Bosch, Breughel vízióira, de a huszadik század nagy sci-fi összegzéseinek színhelyére is. Asimov *Alapítvány* regényfolyamára, Stanislaw Lem *Édenére*, Kubrick ulyssesi látomásfilmjére, a *Mátrix* és a *Mad Max* trilógia egyszerre emberi tudatban és hipermodernizált, sívár világban játszódó alapműveire rimel tudatosan a helyszín. Lehetnének akár egy lepusztult ipartelepen, egy kiürült, néptelenné vált, szakadék szélére került magyar faluban, vagy akár a Blaha Lujza téri sajtóház helyén éktelenkedő grandiózus gödörben is. De leginkább nyomasztó álmainkban találkozunk már azzal az emberen túli tájjal, amely lapos, tányér alakú völgyre, lépcsőzetesen emelkedő hegyfésülésre, elrontott piramisra fajzik. Növényzet sehol. „Hamu a tábornokok helyén. A fatörzsmaradványok simára csiszolt korongján az oly becses holmik, a szerkentyűk meg-megcsillámlanak.” Egyszerre vagyunk hát kinn és benn. Egy örült emberi agyban, amely nyomelemeiben mégiscsak hasonlít köznapi világunk, elsivárosodott huszonegyedik századi életünk megannyi rekvizitumára. Utak, csapóajtók, árkok mindenütt. Olykor arra is gyanakszunk: valamikor a huszonegyedik században lehetünk, amikor megvalósult az ökológiai apokalipszis, elsivatagosodott a világ, nappal kattanmeleg, éjjel északi sarkhideg klímában vegetálnak az emberek. Akik valóban hasonlítanak Samuel Beckett abszurd alapművének hőseire, vagy a Beckett-regények előregedett, elhülyült alakjaira, akiknél egybemosódott múlt, fél-múlt, jelen. Akik nem tudják, mi játszódott le fél pillanattal, fél évvel, fél élettal ezelőtt, vagy esetleg a tegnapi, ma öt éve látott silány, televíziós használatra készült, soha véget nem érő sorozatban, az *Alias*, a *New York-i*, a *Miami helyszínélők* szériában, vagy a *Lost-Eltűntek* című végtelenségbe nyúló

és nyúlós megafilmben, ami feltehetően a halálon túli élet örült, kontár megjelenítése akar lenni. A *Godot megjött* hősei, az újra és újra visszatérő okosabbak, Michy és Masha, talán Beckett alaphőseinek sci-fi világba gárgyult, elinfantilizálódott variánsai. Mintha újjáéledt volna *A mester és Margarita*-beli Sztán bálja, csak sokkal enerváltabb, lepusztultabb, aszténiásabb változatban. Jelen vannak elkorcsosult bibliai alakok. Paulus, aki még reménykedik, Góliát és Dávid, Gabriel és fia, Gabó, Flórián és Flóra, Alex és Alexandra. Valamint a Beckett-dráma két szerepváltó hőspárja, Pozzo és Lucky huszonegyedik századbeli megfelelői, az elnyomók torz alakmásai. Posso és Vosso, a huszonegyedik század diktátorai.

Mint tudjuk, Beckett eredeti drámájának alapkonfliktusa arra épül, hogy két lezüllött filozófus, csavargó, egykori gondolkodó, mai lumpenelem várnak Godot-ra. Godot lehet, hogy maga Isten, de lehet valaki más is, aki elhozza nekik az égi vagy a földi megváltást. De ők, Vladimir és Estragon, már azzal is megelégednének, ha adna nekik egy kis ennivalót, zsebpénzt, kezükbe nyomná a várva várt tiszteletdíjat, vagy megígérné nekik, hogy mától kezdve nem kell többé csavarogniuk. Fedél alá költözhetnek. Ám Godot nem jön. A néző eldöntheti: azért nem jön, mert ezek az emberek érdemtelenek rá. Vagy már egyszer itt volt, és nem ismerték föl. Vagy mert számukra már nem is létezik? Beckett drámája virtuális, de a rendezők számára bármikor konkretizálható térben játszódik.

Jókai Anna regénye a tudatunkban zajlik és a mai világ még a mainál is lepusztultabb, sci-fi látomásos alakmáiban. Olyan szereplők között, akiket ismerünk részben olvasmányélményeinkből: Paulus a megvilágosodott, keresztényüldözöből lett apostol. Gábiel és Gabó az egykori arkangyal megöregedett, illetve mai fiatallá egyszerűsödött alakmása. De találkozunk hétköznapi életünkben közismert csavargókkal, a dolgukat az aluljáróban a szónak minden értelmében „végző” és elvégző”, kolduló, üzekedő, verekedő, bóbiskoló, alvó hajléktalanokkal, senkikkel és valakkal.

És egyszer csak bmondja valami, egy óriás plazmatévé, vagy akármi más, hangszóró: Godot megjött.

A regény hősei két fejezetben – felvonásban – és egy közzjátékban tanakodnak, bíznak, remélnek, verselgetnek, szitkozódznak, tüntetgetnek, tüntetőket szétvergetnek, esznek, ölelnek, jó szóra hallgatnak, aztán mégis a jóra restnek bizonyulnak. S közben nem veszik észre, hogy Godot – Isten vagy Isten földi helytartója, a demokrácia valódi anyyala, vagy valaki egészen más – közöttük jár, mindig is közöttük volt, de nem ismerik föl, így érdemtelenek rá. Megjelenik köztük a Hajléktalan Csonka család – mint a Szent Család persziflázsa, de nem ismerik föl. Vagy akik föl ismerik, gúnyolják, megvetik Miriamot, az anyát. És a Fiút is.

Már-már átfordulunk valami pozitívabb végkifejlet és újrakezdés lehetőségébe. Már-már hisszük, hogy a Hajléktalan Csonka Családot megéri a Szent Család, a Szent Háromság üzenete. Paulus örökkévaló hitére találhat, Gabó, Gábiel, Dávid, Góliát talán mind jobbik énjére ébredhet. Ám győző Posso vagy Vosso, akik elhítetik az emberekkel, hogy nem érdemes küzdeni a jobbjért. A végső lehetetlennek hitt isteni igazság túl távoli. A pangás és a nihil, amiben jelenleg élnek, amelyben korábban, a (kommunista) múltban is éltek, valahol mégis csak biztonságosabb, hiszen eddig is elvontunk valahogy, aztán is elveszünk a konkrét nihilben, az izzadság és bélszagú vegetációban.

A Possók, a féldiktátorocskák elhítetik az emberekkel: jobb, ha nem hiszünk. Mert ha Godot nem jön el, nem is létezik. Utóbbiban pedig az a jó, hogy ha menny sincs, akkor pokol sem létezik. Akkor azok, akik ökológiai apokalipszissel, nemzethalállal meg effélékkel riogatják az emberiséget, Godot nevében, tévednek. Ahogy eddig volt, eztán is lesz mindig valahogy. És Possónak végül sikerül elterelni a figyelmet a valódi választás valódi esélyéről. A megváltó pillanatról. Godot nem jött meg, illetve elment, mert úgy látta: még mindig éretlen reá az emberiség.

És a világvége mégiscsak megvalósul (hat). Az emberiség úgy járhat, mint a felhőkarcoló kétszázadik emeletéről kizuhant ember, ki az ötödik szinten így szól: Istenem, eddig megúsztam, most már nagyobb baj nem történhet. Ám mégis.... Miriam, a Hajléktalan Csonka Család anyja megszüli a kisdedet. A gonosz erői, Sadot, a SÁTÁN vezetésével azt írják ki egy koporsóforma ábrára: VÉGE. Ám a FIÚ a reményteli KISDED megszületése után megfordítja a koporsó formát, és lesz belőle KEHELY. Az Úrvacsora, az újrakezdés szimbóluma. Benne az ÍRÁS, mint a SZENTÍRÁS alakmása: FOLYTATJUK:...

Jókai Anna keresztény humanista, lélekemberi, spirituális üzenete ezúttal sokrétű, komplex szerkezetben, zaklatott költői látomások formájában érkezett hozzánk. Megalkotta regényében mai világunk, a vesztsébe rohanó emberiség költői regénybe plántált alakmását. Megmutatta azt, ami VAN. És azt is, költői látomásba foglalta, ami lehetséges. A remény parányi, de elpusztíthatatlan szólamát. A műfaji megújulás sikerült, a szürreális regényteremtés kísérlete ragyogó eredményre vezetett. Szeretne bennünket felvidítani, de csak reményt csillanthat meg. Godot eljövételében ő mindig is hitt, de tisztában van azzal, hogy az emberiség még mindig érdemtelenül hitetlen, egyszerre szegi meg mind a tíz parancsolatot, s egyszerre tobzódik a hét főbűnben. Vár ránk az apokalipszis és az újrakezdés.

Ő megtette a magáét. Újabb remekléssel köszöntötte saját hetvenötödik születésnapját.

Pósa Zoltán

Az emlékidő titkai

Fecske Csaba:

Első életem

Bíbor Kiadó, Miskolc,

2006.

A Miskolcon élő Fecske Csaba költészete fokozatosan és folyamatosan emelkedett az igazán jelentékeny lírikusi életművek sorába. Noha hetvenes évek végi indulásakor Kenyeres Zoltán például már a „formateremtés mámorát” és a pontos rajzolatú tárgyias leírások erejét dicsérte a költő verseiben, a klasszicizáló zenei és festői hatásokat a személyiség filozofikus hangoltságú érzelmi-intellektuális öntanúsításával szintetizáló artistikus beszédmód eredetisége inkább csak újabban váltott ki osztatlan kritikai elismerést (Szepes Erika – Műút, Kiss László – Irodalmi Jelen, Zsiri László – Vigilia, Balajthy Ágnes – Partium, Bán Olivér – Spanyolnátha és mások írásainak tanúsága szerint is). A „természetes (gyermeki) tisztaság, a póztalan őszinteség és a hagyományos értékvilág iránt elkötelezett olvasók körében első köteteitől számon tartott lírikus az utóbbi években vált a kortárs irodalom jelentős poétikai és világképi szempontból egyaránt figyelemre méltó alkotójává” – ahogy azt Ködöböcz Gábor megállapította (Napút, 2002/1.; és in: uő: *Értékvilág és formarend*, Miskolc, 2003). Az *Első életem* című versgyűjtemény így tehát olyan markáns és reprezentatív foglalatja ennek a kiérlelődött írásművészetnek, amely Bereti Gábor (Napút, 2007/2.) szerint már „a pályája zenitjére ért” poéta szuggesztív megnyilatkozása, Bedecs László (Bárka, 2007/2.) értékelésében pedig a „legmegbízhatóbb” kortársi teljesítmények közé magasodik.

Fecske Csaba lírájának szuverén sajátosságai talán legelsősorban a megejtő idő-érzékenység titkaiban kereshetők. Kimérten hullámzó (gyakran négysoros versszakokká kerekedő, de mindig központozás nélküli) mondatainak jellegadó alaptónusa a szelíd és meditatív melankólia zsongó-zsongító lélek dallama; a rezignáltan is titokfűrkésző elégi-kusság. Lét és idő mélységes rejtelmével szembesül a lírai én, s az egzisztenciálisan átélt elmúlástudat bölcséleti dimenzióit torokszorító hangulati erővel ellenpontozza, még inkább revelálja a hétköznapi, olykor banális tárgyiasság világa. A képi szemléletesség hitelesíti elsősorban az elmúlt idő, a megragadhatatlan múlt, jelen és jövő lélekizgató hatalmával – a számára adott evilági mindenségben a semmivel – birkózó halandó ember reménytelen reményét: az emlékek létében, a létezés emlékeiben való megkapaszkodás örökös vágyát („volt-e ami nincs / van-e ami egyszer megesezt”). Az érzékletes képi és fogalmi kifejezésformák mulandó élet és folytonosan sajgó emlékezés messziről felborzongó sejtelmét úgy közvetítik, hogy abba a volt-lét varázslatos valóságáhitel, az eltűnt gyermekkor vidító enyhét